

bu bölüm aynı yıl Michael Wickens, 1959'da Michael Marmura ve 1960 Roger Savory'yi bünyesine katarak İslâm ve Ortadoğu çalışmalarını daha da genişletti. Üniversitede İslâm çalışmaları için müstakil bir bölüm Wickens'in başkanlığında 1961'de açıldı; 1976'da bölümün ismi Ortadoğu ve İslâm Araştırmaları oldu. Wickens'in çalışmaları arasında Nasîrüd-dîn-i Tûsî'den *The Nasirean Ethics* (London 1964) ve Sa'dî-i Şîrâzî'den *Moral Pointed and Tales Adorned* (Toronto 1974) adlı çeviriler vardır. Savory'nin özgün çalışmaları arasında ise *Introduction to Islamic Civilization* (Cambridge 1980) ve *Iran under the Safavids* (Cambridge 1980) bulunur. Daha sonra Alberta, Montreal, Carleton, Concordia, Queen, Calgary ve British Columbia üniversitelerinin çeşitli enstitülerinde Ortadoğu ve dolayısıyla İslâm araştırmaları devam etmektedir.

Kanada'daki Türk incelemelerine ise hemen hemen II. Dünya Savaşı'nın ardından İslâm ve Ortadoğu araştırmalarıyla birlikte Toronto ve McGill üniversitelerinde başlandı. Bu iki kurumun dışında bazı üniversitelerin tarih bölümlerinde Türk tarihine yer verilmiş ve konuyla ilgili monografi ve kitaplar yazılmıştır. Bunlar arasında Alberta Üniversitesi'nden Max Motte'nin *An Ottoman-Russian Exchange of Ambassadors* (Chicago 1970) ve Ulrich Trumppener *Germany and Ottoman Empire, 1914-1918* (Princeton 1968) adlı çalışması yer alır. Toronto Üniversitesi sanat tarihi profesörlerinden Elizabeth Rosenbaum-Alfödi de Anamur'daki kazıları başlatmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Soysal – Mihin Eren, *Türk İncelemele-ri Yapan Kuruluşlar*, Ankara 1977, s. 173-175; Daood Hassan Hamdani, "Muslims in Canada:

A Century of Settlement 1871-1976", *Proceedings of the First Islamic Geographical Conference*, Riyad 1984, VI, 131-171; a.mlf., "Muslims in the Canadian Mosaic", *JIMMA*, V/1 (1984), s. 7-16; M. Ali Kettani, *Muslim Minorities in the World Today*, London 1986, s. 207-208; M. Hogben, "The Social-Religious Behavior of Muslims in Canada", *The Muslim Community in North America* (ed. E. H. Waugh v.dğr.), Alberta 1987, s. 111-123; C. J. Adams, "The Development of Islamic Studies in Canada", a.e., s. 185-201; Baha Abu-Laban, "The Muslim Community of Canada", *Muslim Minorities in the West* (ed. S. Z. Abedin – Z. Sardar), London 1995, s. 134-149; a.mlf., "Canadian Muslims: The Need for a New Survival Strategy", *JIMMA*, II/2 (1981), s. 98-108; a.mlf. – Sharon Mcirvin Abu-Labau, "Canada", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, New York 1995, I, 250-254; İbrahim Hayani, "Arab in Canada: Assimilation or Integration", *Arabs in America* (ed. M. W. Suleiman), Philadelphia 1999, s. 284-303; H. B. Barclay, "The Perpetuation of Muslim Tradition in the Canadian North", *MW*, LIX/1 (1969), s. 64-73.

DAVUT DURSUN

KANDEHAR

(قندهار)

Afganistan'ın güneyinde bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu idarî birim.

Büyük İskender'in Asya seferi sırasında Persler'in bir satraplık merkezi olan şehir, muhtemelen milâttan önce I. binyıl içerisinde deniz seviyesinden yaklaşık 1000 m. yükseklikte, Tarnak ırmağı havzasında ve Hindistan'ı Kâbil'e bağlayan ana yol üzerinde yer alan stratejik bir noktada kurulmuştur. Kandehar (Kandahar) isminin, tarihte Kâbil ve İndus nehirlerinin yukarı havzalarında hüküm süren Gandhara Hint Krallığı'nın adından geldiği tahmin edilmektedir. Şehir zaman içerisinde birkaç defa yer değiştirmiştir. Surlarla çevrili olduğu anlaşılan eski yerleşim merke-

zi aslında Kandehar'dan 5 km. kadar güneybatıda bulunmakta ve "Köhne Şehir" (eski şehir) adıyla anılmaktaysa da günümüzde modern şehirle birleşmiş durumdadır.

Müslümanlar, ilk defa Emevîler döneminde Sîstan ve Busta'ya yerleştikten sonra Kandehar'a akınlara başlamışlar ve ardından burayı Abbâd b. Ziyâd kumandasında çetin bir savaş vererek ele geçirmişlerdir (60/680 [?]). Belâzûrî, Abbâd'ın, kendisinin Sîstan valiliğinden ayrılmasından sonra elden çıkacak olan şehrin adını Abbâdiye olarak değiştirdiğini söyler (*Fütüh*, s. 632). Kaynaklarda, Abbâsî Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr zamanında (754-775) Sind Valisi Hişâm b. Amr et-Tağlibî'nin Kandehar'a akınlı düzenlediği belirtiliyorsa da Kandehar adıyla geniş anlamda bölgenin, özellikle de Ravalpindi civarında, daha sonra Hindûşâhîler'in merkezi olan Vayhand'ın (bugünkü Und) kas- tedildiği sanılmaktadır (*Eİ²* [İng.], IV, 536).

IX. yüzyılda Saffârîler'in, X. yüzyılda Gaznelîler'in hâkimiyetine giren ve XIII. yüzyılda Moğol saldırısına uğrayan Kandehar, 680'de (1281) İlhanlılar'ın vasalı Herat hâkimi Şemseddin Kert'in eline geçti. 785'te (1383) Timur tarafından zaptedilerek torunu Pîr Muhammed'e verilen şehir 821'de (1418) Şâhruh'un, XV. yüzyılın sonlarında yine Timur'un torunlarından Herat hâkimi Hüseyin Baykara'nın mülkü oldu; ancak Baykara'nın Kandehar valisi Zünnûn Argun bölgede bağımsızlığını ilân etmek için harekete geçti ve Kandehar'ı kendisine merkez yaptı. Bu durumu fırsat bilen Bâbürlü Devleti'nin kurucusu Bâbü, Argunlular'ın üzerine yürüyerek uzun bir mücadeleden sonra 928'de (1522) şehri zaptetti. Bâbü'nün ölümünün ardından oğulları Kâmrân Mirza ile Hümâyûn arasındaki taht kavgasından şehir Safevîler'in yardımıyla Hümâyûn'un eline geçtiyse de bundan sonra birkaç defa Bâbürlüler'le Safevîler arasında el değiştirdi. Nihayet 1058'de (1648) Safevîler tamamen şehre hâkim oldular ve 1121'e (1709) kadar hâkimiyetlerini sürdürdüler. Bu tarihte bölgede yaşayan Afgan kökenli Galzayîler Safevîler'e karşı ayaklanarak Kandehar'ı aldılar ve burada bağımsızlıklarını ilân ettiler. Şehir 1150'de (1738) Afşarlı Nâdir Şah tarafından ele geçirildikten sonra tahrip edilerek eski yerinin güneydoğusunda Nâdirâbâd ismiyle yeniden kuruldu; ancak bu isim Nâdir Şah'ın ölümünün ardından unutuldu. Nâdir Şah'tan sonra Kandehar'a hâkim olan Ahmed Şah Dürrânî de eski şeh-

Kandehar'da bir alışveriş merkezi

rin doğusunda Ahmedşâhî adını verdiği surlarla çevrili bir şehir kurdu. Birinci İngiliz-Afgan savaşında (1839-1842) İngilizler tarafından işgal edilen Kandehar kısa bir süre Şîr Ali Han'ın yönetimindeki Afgan Krallığı'nın merkezi oldu. İkinci İngiliz-Afgan savaşında (1878-1880), İngilizler'in ülkeyi tekrar işgal etmesi üzerine Şîr Ali Han'ın Ruslar'a sığınmasından sonra tahta çıkan Abdurrahman Han zamanında İngilizler Afganistan-Hindistan sınırını tesbit ederken Kandehar'ı Afganistan'da bıraktılar. XX. yüzyılda da stratejik önemini koruyan şehir, 1979'da başlayan Rus işgali döneminde Ruslar'ın ordu kumandanlık merkezlerinden biri haline getirildi ve büyük çarpışmalara sahne oldu; zaman zaman da mücahidlerle Ruslar arasında el değiştirdi. 11 Eylül 2001 tarihinde Washington ve New York kentlerine yapılan terörist saldırısının ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin 7 Ekim 2001'de Afganistan'a karşı başlattığı askerî harekât sırasında diğer bazı şehirlerle birlikte Kandehar da ağır bombardımana mâruz kaldı.

Kandehar'ın bugünkü nüfusu 330.000 civarındadır ve bunun büyük çoğunluğunu Peştular oluşturur. 1979'da 178.000 olan nüfusun artmasında Rus işgalinden beri devamlı surette savaş hali yaşanan Afganistan'daki mülteci sorununun da payı vardır. Kâbil'den sonra ikinci büyük şehir olan Kandehar özellikle ulaşım bağlantıları sebebiyle ülkenin en önemli ticaret merkezidir. Şehirde bir milletlerarası havaalanı ile (1970) bir teknik kolej bulunmaktadır. Buradaki mimari eserlerin en tanınmış Ahmed Şah Dürrânî'nin türbesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 632; A. J. Toynbee, *Between Oxus and Jumna*, London 1961, s. 19-21, 59-63; C. Masson, *Narrative of Various Journeys in Balochistan, Afghanistan and the Panjab*, London 1974, s. 276-296; C. A. MacNicol - W. Ball, *Excavations at Qandahar 1974 and 1975*, Oxford 1996, bk. İndeks; S. K. Banerji, "The Capture of Qandahar by Humâyûn", *Journal of United Provinces Historical Society*, sy. 131, Calcutta 1940, s. 39-50; P. Bernard, "Un problème de toponymie antique dans l'Asie Centrale: Les noms anciens de Qandahar", *Sir*, III/2 (1974), s. 171-185; D. Whitehouse, "Excavations at Kandahar, 1974. First Interim Report", *Afghan Studies*, I, Oxford 1978, s. 9-39; M. Longworth Dames, "Kandehâr", *IA*, VI, 152-154; C. E. Bosworth, "Kandahâr", *EL* (Ing.), IV, 535-538; Mehmet Saray, "Afganistan", *DiA*, I, 405; Abdülkerim Özyayın, "Argun", *a.e.*, III, 357.

AZMÎ ÖZCAN

KANDEHÂRÎ, Habîbullah

(حبیب الله قندهاری)

Habîbullâh b. Feyzillâh Ahundzâde
b. Mollâ Bâber Kandehârî
(1798-1849)

Hindistanlı âlim ve mutasavvıf.

Kandehar'da doğdu. Burada bulunan âlimlerden özellikle Mevlî Ahmed Kandehârî'den öğrenim gördü. Ardından İran ve Arap ülkelerine seyahat ederek bilgisini geliştirdi. Kandehar'a döndükten sonra Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden Fakîrullah Şikârpûrî'ye intisap ederek hayatını öğretim ve eser yazmakla geçirdi. Çevresinde Üstâdîkûl ve Muhakkık Kandehârî gibi unvanlarla şöhet buldu. Kandehârî, Ahmed Şehîd ve İsmâil Şehîd'in tarikatı Muhammediyye diye bilinen cihad hareketine ilgi duydu ve Sihler'e karşı cihad hareketi başlatmak üzere 1826 yılında İsmâil Şehîd ile birlikte Kâbil'e gitti. Ayrıca Horasan, Buhara ve Hindistan çevresindeki âlimlerle ilişki kurdu ve onlar arasında itibar kazandı. Bundan dolayı eserleri buralarda ve özellikle Hindistan'da geniş ölçüde yayıldı. Bu arada çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Pencap'taki ilmi çevrelerde ünlü olan Mevlânâ Ahmed Gaznevî, Kandehârî'nin talebelerindendir. Habîbullah Kandehârî 1265 yılı Ramazanında (Ağustos 1849) vefat etti ve Kandehar'da defnedildi.

Eserleri. Kandehârî'nin İslâmî ilimler, tarih, felsefe ve matematik gibi konularda Arapça, Farsça ve Peştu dilinde tesbit edilebilen kırk kadar eseri vardır. *Nakdû's-sikât fi tezyîfi'l-mevzû'ât* ve *Kitâbü's-Şevârih* hadislerle, *'Ademü tekfîri ehli'l-kible* kelâmıla, *Muğtenimü'l-huşûl fi 'ilmi'l-usûl* usul-i fıkıhla ilgilidir. *Kitâb-ı Vahdetü'l-vücûd ve vahdetü's-şühûd*, *Risâle-i Tefekkür*, *Risâle-i Şabr ve Şükr*, *Risâle-i Âfât ve Aksâm-ı Gurûr*, *Huṭab* ve *Mevâ'iz* tasavvuf ve ahlâk konusunda Farsça yazılmış eserleridir. Müellif, Harîrî'nin *el-Makâmât*'ını da Tercüme-i Makâmât-ı Harîrî adıyla Farsça'ya çevirmiştir. Ayrıca *Risâle-i Tevârîh-i Vefeyât-ı Ricâl-i Ma'rûf-i İslâm* ile 1252 (1836) yılına kadar İslâm halife ve hükümdarlarından bahseden *Ebcetü't-tevârîh* adlı eserleri bulunmaktadır. *Tenkiḥu Tehâfütü'l-felâsife*, *Lisânü'l-mizân* ve *Kitâbü Hulâsati'l-Mizân* felsefe ve mantığa, *Munteḥabu Tahrîr-i Öklidis*, *Tercüme-i Tahrîr-i Öklidis*, *Riyâzü'l-mühendisîn*, *Risâle-i Tah-*

kik-i Semt-i Kible ise geometriye dairdir (eserlerinin bir listesi ve yazma nüshaları için bk. *UDMİ*, VII, 889-890).

BİBLİYOGRAFYA :

Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 601, 607; Abdülhay Habîbî, *Târîh-i Afgânistân*, Tahran 1367, s. 788; a.mlf., "Habîbullah Kandehârî", *UDMİ*, VII, 888-890.

MUSTAFA ÖZ

KANDEHLEVÎ, Muhammed İdrîs

(محمد إدريس كندهلوی)

(1899-1974)

Pakistanlı
tefsir, hadis ve kelâm âlimi.

Hindistan'ın Bopal şehrinde doğdu. Ailesi Muzaffernagar'a bağlı Kandehle kasbasındandır. Soyu baba tarafından Hz. Ebû Bekir'e, anne tarafından Hz. Ömer'e ulaşır (Muhammed Miyân Sıddîkî, s. 31). Bölgesel bir mahkemede görevli olan babası Muhammed İsmâil Kandehlevî aynı zamanda bir ilim adamı idi. Muhammed İdrîs Kandehlevî, Kur'an'ı ezberleyip ilk öğrenimini tamamladıktan sonra Tehâne Bon (Tâne Bôn) şehrindeki Medrese-i Hânkâh-ı Eşrefiyye'de orta öğrenim ve Sehârenpûr'daki Mezâhirü'l-ulûm Medresesi'nde yüksek öğrenim gördü. Burada Halîl Ahmed Sehârenpûrî'den, bölgenin ilim geleneğinde "devre-i hadis" denilen ve belirli hadis kitaplarının okunmasını gerektiren usule göre hadis okudu ve icâzet aldı (1917). Ardından dönemin en itibarlı medresesi olan Dârülulûm-i Diyûbend'e giderek Enver Şah Keşmîrî, Şebîr Ahmed Osmânî ve Seyyid Asgar Hüseyin gibi hocalardan hadis okuyup icâzet aldıktan sonra 1920'de hocalığa başladı. Delhi'deki Medrese-i Emîniyye'de bir yıl ders okuttu; daha sonra davet üzerine Dârülulûm-i Diyûbend'e gitti ve burada 1929 yılına kadar tefsir ve hadis hocası olarak görev yaptı. Diyûbend'de kendisine "şeyhü't-tefsir" pâyesi verildi. 1929-1939 yıllarında Haydarâbâd'da (Dekken) bir yandan hocalık yaparken diğer yandan telifle meşgul oldu. Bu arada özellikle hadis şerhleriyle ilgili çalışmalarında Haydarâbâd'daki Âsafiye Kütüphanesi'nin zengin koleksiyonlarından istifade etti. Haydarâbâd Nizamîlığı idarî muhtariyete sahip olması sebebiyle ilim adamları için bir cazibe merkezi haline gelmiş, araştırma ve neşriyat için modern kurumlar oluşturulmuştu. Kandehlevî bu ortamdan faydalandı, diğer ilim adamlarıyla dostluk kurdu. 1939'da yeniden Di-